

dr. Darai Péter: A tartozás fedezetének elvonása

A fizetés elől menekülő adós - akár magánszemély, akár gazdasági társaság - mai világunk nagy átka. A vagyontól való megszabadulást célzó manőverek sajnos legtöbbször formailag legális ügyletek, csak fedezetelvonó jellegük miatt lesznek jogellenesek; ezen körülmény bizonyítása sokszor nem egyszerű feladat. Az alábbiakban a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban Btk.) 297. §-ában szabályozott tartozás fedezetének elvonása bűncselekményének tényállását kívánom megvilágítani. Bár jelen cikk elsősorban a téma büntetőjogi vonatkozásait szem előtt tartva született, és nem áll szándékomban a fedezetelvonás polgári jogi nézőpontból való megközelítése, mégis szükséges rámutatni arra, hogy a mindkét jogág által szabályozott terület szoros összefonódást mutat.

A fedezetelvonásról általában

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban Ptk.) 203. §-a szerint az a szerződés, amellyel harmadik személy igényének kielégítési alapját részben vagy egészben elvonták, e harmadik személy irányában hatálytalan, ha a másik fél rosszhiszemű volt, vagy reá nézve a szerződésből ingyenes előny származott (ún. relatív vagy viszonylagos hatálytalanság). Milyen feltételeknek kell teljesülnie a fedezetelvonó jelleghez?

1. A szerződésnek jogi értelemben véve érvényesnek kell lennie, ellenkező esetben az ügylet joghatás kiváltására nem alkalmas.
2. A szerződéskötő feleken kívüli harmadik személynek (a hitelezőnek) legyen követelése az egyik szerződő féllel szemben. Ez önmagában azonban még nem elegendő: a gyakorlat szerint a hitelező és az adós közötti jogviszonyból származó kötelezettségnek bírósági úton kikényszeríthetőnek kell lennie.¹
3. Az adóssal szerződő másik fél rosszhiszemű, vagy ingyenes előnyhöz jut a szerződéssel. A rosszhiszeműség azt jelenti, hogy az adóssal szerződő fél tudott vagy kellő gondosság tanúsítása mellett tudnia kellett arról, hogy az ügyletre fedezetelvonás céljából került sor.² Ebben az esetben a relatív hatálytalanság független attól, hogy a szerződést kötő fél szerzése ingyenes avagy visszerhes volt-e. Ez természetesen visszafelé is érvényes: az ingyenesen vagyoni előnyhöz jutó szerző jó- vagy rosszhiszeműsége is irreleváns, mivel a törvény a vagyonhoz jutó felet azért kötelezi helytállásra, mert őt vagyoni hátrány (kár) az ellenszolgáltatás nélkül kapott dolog visszatérítése miatt nem éri.

BH 1995.458

Érdemes arról szót ejteni, hogy a relatív hatálytalanság vizsgálata körében a célzat - vagyis az, hogy a feleket a szerződéskötés során nem a fedezetelvonás, hanem esetleg egyéb gazdasági megfontolás motiválta - akár közömbös is lehet. Amennyiben ugyanis a szerződés ingyenessége megállapítható, akkor a relatív hatálytalanságra a hitelező már jogszerűen hivatkozhat: a fedezetelvonó jelleg megállapításához a jogszabály ebben az esetben további feltételt már nem kíván. **BH 2008.155**

Hangsúlyozni kell azt is, hogy a fedezetelvonó szerződés és a színlelt szerződés nem szinonim fogalmak. A kettő közötti alapvető különbség, hogy a hitelezőt károsító fedezetelvonó szerződés érvényes jogügylet. Annak a hitelezővel szembeni relatív hatálytalansága akkor állapítható meg, ha a szerződés - az adós vagyontárgyának az átruházására irányuló szándék tekintetében - nem volt színlelt (tehát a másik fél valóban megszerezte az adósnak azt a vagyontárgyát, amely a követelés kielégítési

¹ Ennek ellenpárjaként a naturalis obligatio (természetes kötelelem) követelése érvényes szerződésből fakad, de a jog nem ad lehetőséget ezen követelés állami úton való kikényszerítésére. A magyar jogban a természetes kötelelem eseteit a Ptk. 204. §-a tartalmazza. Hivatkozott jogszabályhely értelmében a bírósági úton nem érvényesíthető követelés biztosítására kötött szerződés semmis; az önkéntes teljesítést azonban nem lehet visszakövetelni.

² Ha valaki a hozzátartozójával vagy a vele összefonódásban levő gazdálkodó szervezettel köt ilyen szerződést, a rosszhiszeműséget, illetőleg az ingyenességet vélelmezni kell. Ugyanez a helyzet akkor is, ha a gazdálkodó szervezet a tagjával vagy vezető tisztviselőjével, illetve annak hozzátartozójával lép kötelmi jogviszonyra. Vélelmezni kell a rosszhiszeműséget és az ingyenességet az azonos személy vagy gazdálkodó szervezet befolyása alatt működő gazdálkodó szervezetek egymás közti szerződéskötése esetén is. A vélelem azt jelenti, hogy megfordul a bizonyítási teher, és az adóssal szerződő félnek kell bizonyítani, hogy az ügylet nem volt ingyenes, illetve hogy ő nem volt rosszhiszemű.

alapját képezte). Ellenben ha az adós a követelés behajtásának a megghiúsítása végett akarja azt a látszatot kelteni, hogy a fedezetül szolgáló vagyontárgy nem az ő, hanem harmadik személy tulajdona, akkor az ilyen szerződés a szerződési akarat hiánya miatt színlelt, amely a Ptk. 207. § (4) bekezdése értelmében semmis (érvénytelen). Ha a színlelt szerződés egy másik szerződést leplez, a szerződést a leplezett szerződés alapján kell megítélni.³ **BH 2001.62**

A fedezetelvonás tárgya

A cikkben tárgyalt bűncselekmény elkövetési tárgya a tartozás fedezetéül szolgáló vagyon. Ezen túlmenően speciális kötöttséget is tartalmaz: az fedezetként - elsősorban szerződéssel - *konkrétan* lekötött vagyont jelenti. Ezen fogalmi elem lényege az alábbi példán keresztül válik egyértelművé. A betéti társaság - társasági vagyon által nem fedezett - kötelezettségeiért a beltág felelőssége korlátlan és a többi beltaggal egyetemleges.⁴ Az általános felelősség alapján ez azt jelentené, hogy a beltág - mint magánszemély - a saját ingó és ingatlan tulajdonáról nem rendelkezhetne szabadon, mivel azok egy esetleges tartozásnak a kielégítéséhez fedezetként szolgálnának. Ha a beltág a társaság tartozásának ismeretében a mögöttes felelősség kijátszása érdekében idegeníti el vagyontárgyait - szerződésben lekötött és nevesített fedezet hiányában -, tevékenysége nem valósít meg bűncselekményt. Ez „csak” olyan rosszhiszemű magatartásnak tekintendő, amelynek szankcióját a polgári jog rögzíti. **BH 2000.140**

A mai szerződéses viszonyok között általános, hogy az egymással kötelmi viszonyba kerülő felek a teljesítést különféle biztosítékok kikötésével próbálják kikényszeríteni. A szerződéses biztosítékok két csoportja az ún. dologi biztosítékok nyújtására vonatkozó megállapodások (pl. foglaló, kötbér, zálogjog, óvadék), másrészt a fedezet biztosítására szolgáló más szerződések (pl. kezesség, bankgarancia).⁵ A bűncselekmény megállapíthatósága szempontjából a vagyoni fedezet lekötése során nem kell feltétlenül a nevesített szerződések alakításának megfelelően eljárni. Ha a megállapodás a felek kölcsönös és egyértelmű akaratának megfelel, a szerződést érvényesnek kell tekinteni. **BH 2009.73**

Melyek azok a vagyonelemek, amelyek szerződéssel valamely tartozás fedezetéül lekötethetők?

A) *Ingatlan.* Az ingatlanhoz tapadó fedezet (jelzálogjog)⁶ leginkább a banki hitelek esetében bír jelentőséggel. A hitelezők többsége sajnos hajlamos az ingatlanfedezetet túlmisztifikálni, pedig valójában nem töltik be teljes körűen a nekik szánt szerepet. A pénzügyi intézetek hitelezés előtti szokásos eljárása ugyanis az, hogy ellenőrzik a leendő magánszemély adós (zálogkötelezett) jövedelmét, anyagi viszonyait; ha a hitel igénylője gazdasági társaság, akkor az ellenőrzés kiterjedhet annak pénzügyi hátterére, működésének jogi szabályozására, a piacon betöltött szerepére stb. A későbbiekben azonban az adós feletti folyamatos kontroll elmarad, pedig a törlesztő részletek rendszeres fizetésének elmulasztása is gyanút adhat esetlegesen elkövetett fedezetelvonó bűncselekményre. Szintén problémát okoz, amikor - akár ugyanazon, akár több intézetnél fennálló - párhuzamos kölcsön fedezetét ugyanaz az ingatlan jelenti, hiszen ekkor jelentősen megnő a kockázata annak, hogy a hitelezői igények a későbbiekben nem nyernek kielégítést.

B) *Ingó dolog.* Az utóbbi időben az ingatlanok mellett nagy értékű ingó vagyontárgyak, különösen gépjárművek fedezetként történő felajánlása és elfogadása is gyakorlati jelentőségre tett szert. Ez a relatíve kisebb összegű, rövid lejáratú hiteleknel vált általánossá. Ennek oka, hogy a gépjárművek elidegenítése, illetve megterhelése - ellentétben az ingatlanra vonatkozó szabályokkal - kevesebb

³ Ennek jegyében született az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény 1. § (7) bekezdése is, mely szerint a szerződést, ügyletet és más hasonló cselekményeket valódi tartalmuk szerint kell minősíteni. Az érvénytelen szerződésnek vagy más jogügyletnek az adózás szempontjából annyiban van jelentősége, amennyiben gazdasági eredménye kimutatható.

⁴ Lásd a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény (Gt.) 108. § (1) bekezdése.

⁵ Bár a hétköznapiak során egymás megfelelőjeként is használjuk, tegyük különbséget a fedezet és a biztosíték definíciója között. A fedezet olyan meglévő (esetlegesen jövőbeli) értéket jelent, amelynek kihasználásával a hitel visszafizetéséhez szükséges pénz megszerezhető (pl. ingatlan vagy forgóeszköz). A biztosíték ellenben jogot létesít a hitelező számára: a visszafizetést arra az esetre is biztosítja, ha az adós nem tenne eleget kötelezettségének. Ez utóbbi sokszor nem materiális értelemben vett dologhoz kapcsolódik (pl. kezesség vagy bankgarancia).

⁶ Ingatlant terhelő jelzálogjog alapításánál a szerződés közjegyző előtti közokiratba foglalása, vagy ügyvéd ellenjegyzése, illetve az ingatlan nyilvántartásba való bejegyzés szükséges.

alakítás közé van szorítva. Ez azonban visszaélések melegágya is lehet, ugyanis egy fennálló zálogjog ellenére harmadik jóhiszemű személy a zálogtárgyon kereskedelmi forgalomban tehermentesen (!) is tulajdont szerezhet.⁷

C) Követelés vagy jog. Ebben az esetben a követelés jogcímének, kötelezettjének, lejáratí időpontjának, összegének (és mindazoknak az egyedi körülményeknek, amelyek speciálisan az alapkövetelés lényegéhez, az abban szereplő kötelezettek személyéhez és adataihoz tapadnak) a zálogszerződésből egyértelműen ki kell derülnie. A zálogjog kötelezettje - a zálogjogra kiterjedő hatállyal - csak a jogosult hozzájárulásával tehet olyan nyilatkozatot, amely a jogosult kielégítési alapját megszünteti vagy hátrányosan érinti.

D) Vagyon egésze. A vagyont terhelő zálogjog a zálogjog speciális fajtája, amelyet a szakzsargon „lebegő zálognak” is nevez. Ez a jogi személy, illetve jogi személyiség nélküli gazdasági társaság vagyonának egészen vagy annak önálló gazdasági egységként működtethető részén (vagyon) az ezt alkotó dolgok, jogok és követelések (vagyontárgy) meghatározása nélkül alapítható. A szerződést közjegyzői okiratba kell foglalni és a zálogjogot a zálogjogi nyilvántartásba be kell jegyezni. A zálogjog a zálogszerződés megkötése után a kötelezett vagyonába kerülő vagyontárgyra is kiterjed, attól az időponttól kezdve, hogy azon a kötelezett rendelkezési jogot szerez; megszűnik azonban, ha a kötelezett vagyonából kikerül. Eppen ezért a fedezet értéke folyamatosan változik („lebeg”). A tartozás kielégítésére szolgáló egyes vagyontárgyakat a kielégítési jog megnyílásakor a hitelező írásbeli jognyilatkozata konkretizálja. Előnye, hogy a fedezetet - annak kiterjedtsége okán - nehéz elvonni, és a hitelező követelése a lehető legteljesebb mértékben van biztosítva.

A fedezetelvonás formái a gyakorlatban

A bűncselekmény elkövetési magatartása a tartozás fedezetül szolgáló vagyon elvonása, ezt a Btk. sem tételes, sem pedig példálózó jelleggel nem magyarázza. Elvonásnak minősül ezért minden olyan magatartás, amely a tényállásban írt eredmény (esetünkben a tartozás kiegyenlítésének részben vagy egészben történő megghiúsítása) előidézésére alkalmas. Ilyen cselekmény a dolog eladása, megterhelése; de annak minősülhet a vagyon bármely, a felek megállapodásától eltérő hasznosítása, megsemmisítése, megrongálása, a vagyon több hitelező részére történő lekötelezése stb. Példának okáért a bűncselekmény megvalósul, ha a terhelt a tartozás fedezetül szerződésben megjelölt ingatlant a jelzálogjognak az ingatlan nyilvántartásba való bejegyzése előtt elidegeníti. Az adós magatartása ugyanis akkor jogszerű, ha közreműködik abban, hogy a jelzálogjogot a nyilvántartásba bejegyezzék és az ingatlant sem a bejegyzés előtt, sem azt követően nem idegeníti el. Az elidegenítési tilalom tehát nem a jelzálogjog ingatlan nyilvántartásba való bejegyzésével, hanem a szerződés létrejöttével kezdődik. Ellenkező álláspont elfogadása esetén a tartozás biztosításával kapcsolatos kötelezettségvállalás a bejegyzés előtt könnyen kijátszható lenne. **EBH 2003.930**

Megvalósul a fedezetelvonás akkor is, ha a Bt. tagja a társaság tartozásaiért biztosítékul lekötött saját tulajdonú személygépkocsit más gépjárműre cseréli, majd azt korábbi adóssága fejében harmadik személynek adja át. **BH 2009.73**

Érdekes kérdésnek számít az apport minősítése. A társasági szerződés apportra - vagyoni értékkel rendelkező dolog, szellemi alkotáshoz fűződő vagy egyéb vagyoni értékű jog gazdasági társaság rendelkezésére bocsátása - vonatkozó része a bírói gyakorlat szerint a megfelelő jogszabályi feltételek fennállása esetén érvényes szerződés. Az apport szolgáltatása nem ingyenes, annak ellenértéke az üzletrész. Az üzletrész pedig nem pusztán a törzsbetét számszerűsített összege, hanem ahhoz kapcsolatos vagyoni és egyéb jogok összessége, melyek értékét a cég jövedelemtermelő tevékenysége, piacon betöltött szerepe, forgalomképessége stb. határozza meg; így az változatlanul a hitelezők rendelkezésére áll. A vagyoni hozzájárulást megszerző társaság, amely a társaság tagjaiból (alapítójából),

⁷ Az ingó dolgokat terhelő jelzálogjog és a későbbiekben tárgyalt vagyont terhelő zálogjog nyilvántartásának szabályait a 11/2001. (IX.1.) IM rendelet tartalmazza. A zálogjogi nyilvántartásba - melyet az Országos Közjegyzői Kamara vezet - be kell jegyezni a zálogjog keletkezését, valamint a zálogjogviszony módosulását és megszűnését, illetve a nyilvántartásba bejegyzett adatok változását.

részvényeseiből áll, rosszhiszeműség esetén köteles túrni, hogy a hitelező - a végrehajtás útján be nem hajtható - jogerős ítéleten alapuló követelését a tag által átruházott vagyoni hozzájárulásból elégítse ki. Amennyiben a vagyoni hozzájárulást megszerző társaság nem vagy nem csak természetes, hanem jogi személyből (személyekből) áll, annak rosszhiszeműsége az adós társaság és az elvont vagyont megszerző társaság közötti személyes összefonódás alapján ítéltető meg. Ezt a konkrét eset körülményeiből lehet megállapítani.⁸

Az elkövetési magatartás szándékos. Az elkövetőnek tudnia kell azt, hogy a vagyontárgy már valamely tartozása fedezetéül konkrétan le van kötve, így magatartásával a hitelező kielégítését akár részben, akár egészben megghiúsítja.

A bűncselekmény elkövetője nem büntethető, ha a tartozást a vádirat benyújtásáig kiegyenlítik. Az adósság rendezését harmadik személy is megteheti, az alany e tekintetben közömbös. Relevanciája csak a vádirat benyújtása időpontjának van: ha a teljesítés ezután történik meg, azt enyhítő körülményként már csak a büntetés kiszabásánál lehet figyelembe venni.

Elhatárolási kérdések

Azonos jogtárgy sérelme miatt a tartozás fedezetének elvonása és a Btk. 290. §-ában szabályozott csődbűncselekmény látszólagos alaki halmazatban áll egymással. Meg kell azonban jegyezni, hogy míg előbbinél a fedezet (mint elkövetési tárgy) konkrétan lekötött, addig az utóbbinál ez a vagyon egészére vonatkozik. A csődbűncselekmény speciális bűncselekménynek számít, hiszen a felszámolási eljáráshoz kapcsolódik; ezért abban az esetben, ha látszólag mindkét tényállás elemei megvalósulnak, csak a csődbűncselekmény értékelendő. **BH 1998.322**

Ugyancsak el kell határolni a tartozás fedezetének elvonását a végrehajtás alóli elvonással elkövetett zártöréstől (Btk. 249. § /2/ bekezdése). Ez utóbbit az követi el, aki a hatósági eljárás során lefoglalt, zárolt vagy zár alá vett dolgot a végrehajtás alól elvonja. A végrehajtás alóli elvonással elkövetett zártörés azonban nem eredmény bűncselekmény: már azzal megvalósul, ha az elkövető a lefoglalt dolog feletti rendelkezési, intézkedési jogot ideiglenesen is megghiúsítja. **EBH 2002.614**

A bűncselekményt az különbözteti meg a csalástól (Btk. 318. §), hogy a csalásnál az elkövető már a fedezet lekötésekor tudja, hogy nem fog teljesíteni: a lekötés csak a hitelező megtévesztését szolgálja. A keletkezett adósság a tartozás fedezetének elvonásánál jogszerű gazdasági tevékenység eredménye, a csalásnál viszont a jogellenes magatartással áll ok-okozati összefüggésben.

Törvényes eszközök a fedezetelvonás ellen

Köztudott, hogy a fedezetelvonó cselekmények nagy részére a végrehajtási eljárásban kerül sor. Ez ellen a védekezés meglehetősen nehéz: az eljárás alatt ugyanis nem az kerül feltárára, hogy az adós egy konkrétan meghatározott időpontban rendelkezett-e vagyonnal, amely a tartozás kielégítését biztosítja; az adóhatóságnak a végrehajtás során⁹ az egyedüli feladata, hogy a hatékonyság szempontjait szem előtt tartva az adós tartozását beszedje. A relatív hatálytalanság megállapítására irányuló per korántsem nyújt garanciát arra, hogy az adós vagyona utóbb még fellelhető lesz. Éppen ezért a hitelezők (például az állami adóhatóság) számára egyéb biztosítékok is rendelkezésre állnak ahhoz, hogy követeléseik megtérülését még a végrehajtási eljárás lefolytatása előtt - vagy az eljárás alatt - biztosítsák. Nézzünk meg ezek közül néhányat az alábbiakban.

1. A fizetési könnyítésre irányuló eljárásban - amennyiben az adótartozás jelentősebb összegű, továbbá ha az adózó fizetési fegyelme általában nem megfelelő és a tartozás fedezete a már esetlegesen foganatosított végrehajtási cselekmények útján nincsen garantálva - az adóhatóság a kedvezményt akár biztosíték (zálogjog, óvadék, kezesség, bankgarancia stb.) nyújtásához is kötheti.
2. Ha a követelés teljesítése érdekében végrehajtható okiratot még nem lehet kiállítani, a végrehajtást kérő azonban valószínűsítette, hogy követelésének későbbi kielégítése veszélyben van, a bíróság

⁸ Lásd 1/2002 Polgári Jogegységi Határozat.

⁹ Ez különbözteti meg a végrehajtást a felszámolástól. Ez utóbbi ugyanis mint „totális végrehajtás” látja el funkcióját, és ebben az esetben az adós minden fellelhető vagyona a hitelezők kielégítését szolgálja.

kérelemre biztosítási intézkedésként elrendeli a pénzkövetelés biztosítását, illetőleg meghatározott dolog zárlatát.

- A pénzkövetelés biztosítását elrendelő végzést a végrehajtó a helyszínen adja át az adósnak; egyúttal felhívja őt, hogy a biztosítandó összeget fizesse ki a végrehajtó kezéhez. Ennek elmaradása esetén a végrehajtó az adós vagyontárgyait lefoglalja. A végrehajtó a követelés biztosítása érdekében felhívja az adóst megillető összeget kezelő pénzügyintézetet, hogy a felhívás kézhezvételét követően a biztosítandó összeget és az eljárási költségek fedezésére szolgáló összeget a számláról sem az adós, sem más javára ne fizesse ki; amennyiben a számla egyenlege nem éri el a biztosítandó összeget, a későbbi befizetések tekintetében is így járjon el.

Az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény 149. §-a értelmében az adóhatóság is elrendelheti végzésével a pénzkövetelés biztosítását, ha a) a fizetési kötelezettséget megállapító adóhatósági határozat (végzés) még nem végrehajtható b) végrehajtható az adóhatósági határozat (végzés), de az abban meghatározott teljesítési határidő még nem telt le.

- Az ingóság zárlatát elrendelő végzést a végrehajtó a helyszínen adja át az adósnak, és egyúttal az ingóságot lefoglalja. Az ingóság zárlata zár alá vétellel is történhet.¹⁰ A végrehajtó ingatlan zárlata esetén haladéktalanul megkeresi az illetékes földhivatalt az ingatlan nyilvántartásba történő bejegyzés végett.

3. Ha az adósnak harmadik személlyel szemben követelése van - illetőleg az adós harmadik személlyel olyan szerződést kötött, amelyből később követelése keletkezik -, a végrehajtó a követelést lefoglalja. A harmadik személy a felhívás kézbesítése után sem az adós, sem más javára nem teljesíthet: a követelés összegét köteles legkésőbb az esedékesség napján befizetni a végrehajtói letéti számlára, illetőleg köteles a követelés tárgyát bírósági letétbe helyezni; ellenkező esetben a követelés értékéig a végrehajtást kérő felé felelősséggel tartozik.

Fentiek ismeretében megállapítható, hogy a jogosultak részére biztosított garanciák - még a végrehajtási eljárás előtt történő - gyakorlása jelentős mértékben közrehat a fedezetelvonásra irányuló jogellenes magatartások megelőzésében.

In: Adóvilág 2011. (15. évf.) 4. sz. 12-16. p.

¹⁰ Ha valószínű, hogy az adós a lefoglalt ingóságot nem fogja megőrizni, a végrehajtó az ingóságot a megőrzésére alkalmas tárolóban vagy külön helyiségben helyezi el, azt lezárja és lepecsételi. A tároló, a helyiség felnyitása, illetőleg a pecsét megsértése vagy eltávolítása a Btk. 249. § (1) bekezdése szerint bűncselekmény (zártörés).